

## İSLAM HUKUKU AÇISINDAN SOSYAL MEDYA\*

M. Raşit AKPINAR\*\*

### ÖZET

İletişim teknolojisinin son ürünü olan sosyal ağlar, 21. yüzyıl modern insanının hayatına çevre algısını derinden etkileyecek şekilde hızlı bir giriş yapmıştır. Kişilere, çocukluk yıllarından itibaren edinmiş oldukları arkadaşlarla haberleşme fırsatı sunan, yeni çevreler edinmelerine imkân tanıyan ve arzu ettikleri her isimle irtibat kurmalarının önünü açan sosyal ağlar, beraberinde getirdikleri bir dizi problemle de tartışmalara konu olmaktadır. Makalede dinî perspektiften incelenmesini zaruri gördüğümüz bu sorunlar ele alınacak ve sosyal ağların fikhî açıdan bir değerlendirmesi yapılacaktır. Bu çerçevede sosyal ağlar, İslam hukuk kültüründe muhafaza edilmesi amaçlanan küllî esaslar (makâsıd-ı şerîa) ve maslahat prensipleri ışığında incelenerek sosyal ağ kullanımında şer'î ölçü belirlenmeye çalışılacaktır.

*Anahtar Kelimeler:* Sanal çevre, sosyal ağ, internet hukuku, sosyal medya, İslam hukuku.

### ABSTRACT

Social networks, the latest product of communication technology, have made a rapid permanent changes to the 21st century modern man's life, deeply affecting the perception of the environment. The social networking sites, which offer people to contact with the friends acquired since their childhood, enable them to know new people and give opportunity to contact with whoever they want, are the subject of many debates because of the problems that they entail. In this article, we will discuss these problems that we consider necessary to be studied from a religious perspective and we will make an evaluation of social networks in terms of Islamic law. In this framework, social networks will be analyzed in the light of the basic principles (makasid-i seri'a) aimed to be preserved in Islamic Law culture and principle of public interest (maslaha) then it is tried to determine the measure of sharia in social network usage.

*Keywords:* Virtual environment, social network, internet law, social media, islamic law.

\* Bu makale, 4-5 Ekim 2013 tarihleri arasında Gaziantep'te gerçekleştirilen Çevre ve Ahlak Sempozyumu'nda tam metin olarak sunulmuş tebliğin gözden geçirilmiş halidir.

\*\* Dr. Arş. Gör., Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Hukuku Anabilim Dalı, rasiitakpinar@gantep.edu.tr.

## I. Giriş: Sanal Çevreler, Sosyal Ağlar

Bireyin çevresindeki kişilerle kurmuş olduğu ve bir anlamda sosyallığının ölçütü olarak değerlendirilen ilişki, internet teknolojisinin sosyal ağ projeleriyle iletişim sahasına nüfuz etmesiyle yeni bir boyut kazanmıştır. Öyle ki bu kişilerle sosyal ağlar aracılığıyla sanal ortamda hızlı ve zahmetsiz bir şekilde iletişim kurmak üstelik bu iletişimi sürekli kılmak, böylece yeni ve farklı çevreler edinmek modern insanın günlük hayatının vazgeçilmez bir parçası olmuştur.

Sosyal ağlar, bireyin; kendisini tanımlayan bir profil oluşturarak bağlantıda olduğu diğer kullanıcıların profillerini incelemesine, onların oluşturduğu bağlantı listelerine erişebilmesine ve paylaştıkları her şeyi takip edebilmesine imkan veren web tabanlı servisler olarak tanımlanmaktadır.<sup>1</sup> İlk olarak 1995 yılında web üzerinden yeni arkadaşlar bulma imkânı sunan bir internet sitesiyle gündeme gelen sosyal ağlar, bugün milyonlarca insan tarafından kullanılan bir furya haline gelmiştir. Aslında bugünün sosyal ağlarını, daha önceleri benzer amaçlarla yaygın bir şekilde kullanılan ve sanal çevrenin ilk örnekleri sayılabilecek e-posta grupları, bloglar, arkadaşlık siteleri ve internet forumlarının bir nevi tekâmül etmiş hali olarak görmek mümkündür.

Sosyal ağ aracılığıyla insanın çevresiyle iletişimi, yazı, ses ve görüntü aktarımı ile veya bunların hepsine aynı anda imkân veren ortamlarda gerçekleşmektedir. Bu ortamların tümünde de reel-sosyal yaşamdaki his, jest ve mimiklerin gerçeğine oldukça yakın haliyle karşı tarafa aktarılması mümkün olmaktadır. Aynı fikri savunan ve benzer ideolojiyi paylaşan kişiler, reel çevrelerinin bir parçası olan insanlarla iletişimlerini sanal boyutlarda sürdürme olanağı bulurken aynı zamanda hiç tanımadıkları kişilerle arkadaşlık tesis ederek yeni bir çevre oluşturabilmektedir. Buradan hareketle sosyal ağların, bir çevre edinme aracı olmanın ötesinde, “sanal çevre / sosyal ağ çevresi” şeklinde nitelendirilebilecek bir hüviyete büründüğünü söylemek mümkündür.

Sosyal ağlar üzerinden dile getirilen fikir ve düşünceler, sanal dünyanın sınırlarını aşarak çoğu zaman gerçek hayatta fiilî bir karşılık bulmaktadır. Günümüzde büyük toplumsal olayların, protesto, ayaklanma ve iç savaşların fitilinin sosyal ağlar üzerinden ateşlendiğine sık rastlanır olmuştur.<sup>2</sup> Bugün ticari firmalar müşterilerini sosyal ağlar aracılığıyla haberdar edebilmekte, birçok kurum ve kuruluş, üyelerini bu ağlar üzerinden örgütleyebilmekte hatta resmi müesseseler bile duyuru ve tebligatlarını bu

<sup>1</sup> Danah M. Boyd - Nicole B. Ellison, “Social network sites: Definition, history, and scholarship”, *Journal of Computer-Mediated Communication*, Volume 13, Issue 1, 2007.

<sup>2</sup> Ali Korkmaz, “Arap Baharı Sürecinde İnternet ve Sosyal Medyanın Rolü”, *International Symposium on Language and Communication: Research Trends and Challenges*, s. 2147; Mehmet Emin Babacan - İrfan Haşlak, “Sosyal Medya ve Arap Baharı”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, VI/2 (2011), s. 83.

siteler aracılığıyla yapabilmektedir. Bu açıdan bakıldığında giderek kullanımı yaygınlaşmakta olan sosyal paylaşım sitelerinin, birçok insanın yakın çevresi haline geldiğini kabul etmek gerekir.

Popüler bir sosyal ağ platformu üzerinde yapılan şu istatistikler, sanal çevrenin kayıtsız kalınmayacak nitelikteki kuşatıcılığına çarpıcı bir biçimde işaret etmektedir: Şubat 2013 verilerine göre Türkiye nüfusunun %40'ının sosyal paylaşım sitelerinden yalnızca birisi olan Facebook'a üyeliği mevcuttur. Bu rakam yaklaşık 32 milyon kişiye tekabül etmektedir. 2012 yılı itibarıyla dünyadaki Facebook abonelerinin sayısı ise 1 milyarı aşmış durumdadır. Facebook'ta bir gün boyunca toplam harcanan vakit ise 20 milyar dakikaya ulaşmıştır.<sup>3</sup>

## II. Sosyal Ağların İçerdiği Problemler

İfade özgürlüğü, bilgiye ulaşma ve haber alma hakkı gibi evrensel ölçekte kabul görmüş yayın ilkelerine muhalefet etme riski taşıdığından sosyal ağları tenkit etmenin kolay olmadığını söylemek gerekir. Ancak zararları yakinen müşahade edildikçe pek çok bilim adamı sosyal ağların içerdiği problemlerle ilgili araştırmalar yapmaya yönelmiştir. Bu araştırmaların neticesinde kimi devletlerde sosyal ağların gerekliliği ve meşruluğu dahi sorgulanır hale gelmiştir.

Meselenin dini boyutuna geçmeden önce çeşitli platformlarda sosyal ağlarla irtibatlandırılan sorunlara değinmek faydalı olacaktır.

### A. Hukukî Problemler

Son zamanlarda “internet ve sosyal medya hukuku” kavramı sesini duyurmayı başarsa da bu alandaki çalışmalar oldukça yenidir. Birçok ülkede henüz internet kullanımı ile ilgili hukukî standartlar yerleşmemiş ve üzerinde ittifak sağlanan bir bilişim hukuku teşekkül etmemişken, internet ortamında gerçekleştirilebilen tüm aktivitelere kendi bünyelerinde imkân tanıyan sosyal ağlar, birçok hukukî boşluğu beraberinde getirmiştir. Sosyal ağları doğrudan veya dolaylı olarak kapsamına alan bazı hukukî düzenlemeler mevcut olmakla birlikte, sanal ortamda suçun oluşumu, tespiti ve takibi, yaptırımların yeterliliği ve uygulanabilirliği konusunda bir dizi problem söz konusudur.

Örneğin, TCK'nın 125. maddesinde bilişim unsurları kullanılarak yapılan hakarete bir ceza öngörülmüştür. Buna göre Facebook, Twitter vb.

<sup>3</sup> Gerbaudo, Paolo, “Populism 2.0”, *Social Media, Politics and the State*, s.73; Jennifer Openshaw, *The Socially Savvy Advisor Compliant Social Media for the Financial Industry*, s. 35, 99; Ercüment Büyüksener, “Türkiye’de Sosyal Ağların Yeri ve Sosyal Medyaya Bakış”, *Türkiye’de İnternet Konferansı Bildirileri*, İstanbul 2009, s. 19; Yeliz Kuşay, *Sosyal Medya Ortamı Olarak Facebook’un Çekiciliği ve Ergenlerde Bağımlılık Düzeyi*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2013, s. 39. <http://www.internetworldstats.com/facebook.htm>, 01.03.2014.

sosyal ağlar üzerinden yapılan hakaretler de bu kapsamda değerlendirilmektedir. Ancak bu platformlar üzerinden paylaşılan içerik delil niteliği taşısa da, uygulamada bu delillerin tespiti ve kullanımı her zaman mümkün olmamaktadır. Her şeyden önce sosyal ağlar, mevcut ülke hukukunun geçerli olmadığı diğer ülkelerden erişilebilen çevreler haline geldiğinden, bu durum, bir suç vaki olduğunda uluslararası yargılama kurallarının işletilmesini gerekli kılmakta, dolayısıyla sürecin uzamasına ve çoğu zaman da sonuçsuz kalmasına sebep olmaktadır. Bunun yanında suçlunun kimlik tespitinin zorluğu ve sosyal ağ şirketlerinin her zaman adli kurumlarla işbirliği yapmaması da bir diğer sorundur.

Sosyal ağlar, her türlü sıradan ve nitelikli suç için araç olma potansiyelini taşımaktadır. Üstelik hakaret, nefret söylemi ve ırkçılık suçları ile yanlış ve yanıltıcı bilgi beyanında bulunmak gibi dolandırıcılık kapsamında değerlendirilen suçlar, sosyal ağlar aracılığıyla daha kolay gerçekleştirilmekte ve daha tesirli olmaktadır.

### B. Psikolojik Problemler

Bilinçsiz bir şekilde kullanılmaları durumunda sosyal ağların bazı kişilik bozukluklarına yol açacağı ileri sürülmüştür. Bu alanda yapılan araştırmalarda sosyal ağların, bireyi sürekli insanların ilgisini kendi üzerine çekmeye ve diğer insanlara karşı egoist bir tutum takınmaya yönelttiği için *narsisizm*; paylaştığı içeriğin takdir görmeme kaygısı ve ummadığı yorum ve tepki alma endişesi taşımaya sevk ettiğinden *anksiyete*, bir kişiyi rahatsız edercesine takip etmek ve hakkındaki her şeyi bilmek istemeye sürüklediğinden *stalking*, zihni meşgul etmesi sebebiyle *dikkat eksikliği* ve *hiperaktivite* gibi kişilik bozukluklarını tetiklediği ifade edilmiştir.<sup>4</sup> Ayrıca sosyal ağ kullanıcılarının büyük bölümünün çocuk ve genç bireylerden oluşması, bu zararlardan olumsuz etkilenme katsayısını artıran bir faktör olarak görülmektedir. Sosyal medyanın tıp literatürüne hediye ettiği bir diğer rahatsızlık ise *sanal ortamda sataşma*(cyber bullying)dır.<sup>5</sup> Birçok kişi yüz yüze iken gerçekleştirmeye cesaret edemediği hakaret ve sataşma gibi suçları sanal kimliklerin ardına gizlenerek rahatlıkla işleyebilmektedir.

### C. Ahlakî Problemler

Sosyal ağlarla birlikte, özel hayatları da dâhil olmak üzere bireylerin tüm bilgilerinin arşivlenerek kategorize edildiği ve üçüncü kişilere ticaret maksadıyla veya kötü amaçlarla pazarlamada kullanıldığı *veri madenciliği* sektörü doğmuştur. Bu sektör, firmalar ve araştırmacılar açısından bazı faydaları beraberinde getirirken, mahremiyete büyük darbe vurmuştur. Bir

<sup>4</sup> Larry D. Rosen, "Poke Me: How Social Networks Can Both Help and Harm Our Kids", *119th Annual Convention of the American Psychological Association*, Washington 2011.

<sup>5</sup> Peter K. Smith, Jess Mahdavi, "Cyberbullying: its nature and impact in secondary school pupils", *The Journal Of Child Psychology And Psychiatry*, 49:4 (2008), s. 376.

başka deyişle ahlakın temelinde yer alan mahremiyet algısı, her fırsatta, her şeyi yayınlamayı teşvik eden sosyal ağların “paylaşım çılgınlığına” feda edilmiş durumdadır. Ayrıca bu bilgilerin ilgisiz kişilerin ulaşımına açık olarak paylaşılması, dolandırıcılık ve hırsızlık gibi suçlara da davetiye çıkarmaktadır.

Yine sanal ortamda bazı kişilerin olduğundan farklıymış gibi gözükmeye çalışması bir başka ahlaki sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim sanal çevrelerde çok sayıda sahte kişiliğin türediği bir vakıadır. Bu kişilerin yalan yanlış paylaşımlarda bulunması güven bunalımına sebep olurken herkesin her konuda bilgi sahibiymişçesine fikrini beyan etmesi de bilgi kirliliğine yol açmaktadır.

#### D. Sosyal Problemler

İnsanın çevresindekilerle kurduğu ilişkilerin zaman ve mekân mefhumunu aşarak kesintisiz bir biçimde sürdürülebilir ortamlara taşınmasına fırsat veren sosyal ağlar, bu yönüyle sosyalleşmeye hizmet ederken diğer taraftan içine kapanık anti-sosyal bireylerin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Gerçek hayatta yakın arkadaşlarıyla diyaloglar kurmaktan kaçınan, akrabalık ve komşuluk ilişkilerine yeterince önem vermeyen bireylerin, sanal âlemin sosyal insanları olarak karşımıza çıkması tam bir tezat örnekliliği sunmaktadır.

### III. Sosyal Ağların Dinî Boyutu

Bu araştırma esnasında sosyal ağlar konusunu İslam hukuku açısından derinlemesine ve tüm yönleriyle ele alan bir çalışmaya rastlanmamıştır.<sup>6</sup> Bu konuda İslam bilginlerinin, sosyal ağlar aracılığıyla gerçekleştirilen bazı fiillerin hükmüne ilişkin kendilerine yöneltilen sorulara cevap vermekle yetindiği görülmüştür. Bu âlimler arasında sosyal ağlara katılmayı kati surette tasvip etmeyenler olduğu kadar, meşruluğu kullanıcıya ve kullanım amacına bağlı olarak değerlendirenler de bulunmaktadır. Sözelimi Endonezya Âlimler Konseyi (Nahdlatul Ulama), Facebook’un sohbet amaçlı kullanılmasını doğru bulmazken, Hindistanlı bazı âlimler, kadınların sosyal medyaya fotoğraflarını yüklemesini haram ilan etmiş ve sosyal ağlardan uzak durmaları gerektiğini ifade etmiştir. Bunun dışında yeterli şartları taşımadığı sürece veya geçici bir süre ile sınırlı olmak üzere sosyal ağ kullanımının haramlığına hükmedenler de bulunmaktadır. Örneğin Suriyeli bazı âlimler, siyasi karışıklığın bulunduğu

<sup>6</sup> Bu çalışmanın bildiri olarak sunulduğu tarihten bir sene sonra, *Fikhu't-tevâsuli'l-ictimâi* isimli Arapça bir eser neşredilmiştir. Bu eserde kablosuz ağ kullanımından, kişinin eşini sosyal paylaşım sitelerini kullanmaktan menetmesine kadar çeşitli konularda elli iki soruya cevap verilmiştir. bk. Merkezü Nün li't-te'lif ve't-tercüme, *Fikhu't-tevâsuli'l-ictimâi*, s. 25-47. Ayrıca iki sene sonra bu defa ülkemizde meseleyi hukuk zemininden çok ahlaki perspektiften ele aldığı değerlendirilen bir kitap yayımlanmıştır. Her ne kadar eser “İlmihal” başlığını taşısa da müellif, kitabının derinlemesine bir fıkıh çalışması olmaktan ziyade genç kitlelere yönelik ahlak ve kültür erozyonuna karşı bir şuur kazandırma çalışması olduğunu dile getirmiştir. bk. Abdülaziz Kıranşal, *Gençler için Sosyal Medya İlmihali*, MGV Yayınları, Ankara 2015.

ülkelerinde insanları fitneden uzak tutma gerekçesiyle sosyal ağların yasaklanması yönünde görüş belirtmişlerdir.<sup>7</sup>

Bazı âlimler ise işletme yetkisi gayrimüslimlerin kontrolü altında olduğu takdirde sosyal ağlara katılmanın meşru sayılmayacağı görüşündedir. Şöyle ki, en popüler sosyal ağ sitelerinden biri olan Facebook'un haram olduğu yönünde verilmiş bir fetvanın gerekçesi olarak, yetkililerin şirket kurallarına aykırılık teşkil etmesine rağmen Hz. Peygamber'e hakaret içeren yazı ve çizilere yer vermesi ve bunlar karşısında herhangi bir önlem almayı öne sürülmüştür.<sup>8</sup> İlgili fetvada, firma yetkililerinin Yahudi karşıtı propaganda yapan veya Hitler'i (ö. 1889) övücü sözler sarf eden paylaşımları derhal kaldırdığı, ancak bir buçuk milyarlık İslam toplumunun değerlerini tahkir eden paylaşımlara aynı hassasiyetle yaklaşmadığı belirtilmiştir. Bu görüşü benimseyenlere göre *Millatfacebook* Sitesi gibi müslümanların kontrol ve denetimindeki sosyal ağlar ise meşrudur.<sup>9</sup>

Belirtilmelidir ki, çeşitli ülkelerde sosyal ağ kullanımının kısıtlanmasında dini hassasiyetlerin yanında, firmanın ülkenin hukukuna uygun davranmaması veya siyasi kaygılar da etkili olmuştur. Bugüne kadar Suriye, İran, Endonezya, Bangladeş, Pakistan, Özbekistan, Tacikistan gibi İslam ülkelerinin yanı sıra Vietnam, Çin, Beyaz Rusya ve Türkiye gibi ülkelerde bazı sosyal ağlara yönelik tam veya kısmi zamanlı yasaklamalar uygulanmıştır.<sup>10</sup>

Sosyal ağların meşruluğu, İslâmiyet dışında diğer din mensuplarının da sorgulanmıştır. Örneğin, bazı Yahudi din adamları, karalama içerikli yayımlar sebebiyle dinî akidelerine zarar verdiği gerekçesiyle sosyal ağlara ceviz vermezken, bir kısmı da dinlerinin tanıtımı fırsatı sunduğunu düşünerek bu sitelerin kullanılmasını teşvik etmektedir. Bir kısım Hıristiyan din adamı da, insanları dedikoduya sevk ettiği, gayri ahlaki ilişkilere zemin hazırladığı ve vakit israfına yol açtığı gerekçesiyle sosyal medyaya temkinli yaklaşmıştır. Bununla ilgili olarak bir papazın, Facebook'ta "ilişki durumu" statüsünü

<sup>7</sup> bk. Pustaka Ilmu Sunni Salafiyah, "Ikhtilat Dalam Facebook Dan Media Social Lain", Kumpulan Tanya Jawab Keagamaan, Yogyakarta 2015, s. 3297-3298; <http://www.nu.or.id/post/read/17378/isu-pengharaman-facebook-tidak-benar>, 01.01.2013; <https://www.youtube.com/watch?v=k5UXI3FZ5A0>, 01.01.2016; Akbaş, Bahattin, "Sanal Ortam ve Mahremiyet", Diyanet Aylık Dergi, 287, (2014), s. 49-51; <http://fatwa.islamweb.net/fatwa/index.php?page=showfatwa&Option=FatwaId&Id=220765>, 02.10.2013; <https://islamqa.info/en/165186>; <http://english.alarabiya.net/en/News/asia/2013/08/13/Indian-Mufti-declares-posting-photos-on-Facebook-Twitter-un-Islamic-.html>, 11.11.2013.

<sup>8</sup> Bu gerekçe devam ettiği sürece Facebook kullanımının haram oluşu, *Facebook Üzerinden Hakaret ve Müslüman Gençliğin Sosyal Medyadaki Rolü* başlıklı bir toplantıya katılan isimler tarafından ittifakla kabul edilmiştir.

<sup>9</sup> <http://mymfb.com/blog/43838/are-you-equipped-to-answer-the-doubters/>, 05.11.2013.

<sup>10</sup> Thomas Poell, "Social Media Activism and State Censorship", *Social Media, Politics and the State*, Routledge, New York 2015, s. 189-190; Erzan Aktar, *Sosyal Medya'nın Toplumsal Eylemlerdeki Rolü: Tahran ve Tahrir Olaylarının Süreç Analizleri*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, 2016, s. 54.

“bekar” olarak değiştirdikten sonra arkadaşlık sitelerinin ahlaka aykırı reklamlarına maruz kaldığını belirterek Facebook hesabını kapatması, sosyal ağların Hristiyan kültürüne aykırılığı tartışmalarını başlatmıştır. Diğer taraftan Papalık, Facebook ve Twitter gibi sosyal ağların kullanımını onaylamış ve din adamlarının aktif bir şekilde kullanmalarını tavsiye etmiştir. Ancak inançlı vatandaşların ahlaki yozlaşmasını önleme adına mevcut sosyal ağ sitelerine alternatif olarak yeni bir sosyal paylaşım platformu kurmuştur. İçerik denetiminin bizzat Papalık tarafından yapıldığı bu siteye 16 yaşından küçüklerin abone olması yasak olup, 18 yaşının altındaki kişiler için velilerinin izni şart koşulmuştur.<sup>11</sup>

Sosyal ağlar hakkında İslam âlimlerince verilen fetvaların bir kısmı, aşağıdaki sorulara cevap mahiyetindedir:

*Mahrem olmayan karşı cinslerin birbirinin arkadaş listesinde yer alması veya birbiriyle sohbet etmesinin hükmü nedir?*

*Bayanların profil resimlerine veya albümlerine fotoğraflarını eklemelerinin hükmü nedir?*

*Bayanların sosyal ağlarda yer almasının hükmü nedir?*

*Gayrimüslimlerle arkadaşlıklar tesis edilmesi, onların paylaşımlarının beğenilmesi ne derece doğrudur?*

*Sosyal ağların sunmuş olduğu reklamlardan ticari gelir elde edilebilir mi?*

*Sosyal ağlar üzerinden oynanan oyunların hükmü nedir?*

*Yeme-içme fotoğraflarının sosyal medyada yer alması doğru mudur?*

*Sahte profil ismi ve resmi kullanmak caiz midir?*

*İşyerinde iken sosyal ağlarda gezinti yapmak caiz midir?<sup>12</sup>*

Bu sorulardan hareketle sosyal ağlar konusunu fikhî zeminde birkaç farklı açıdan değerlendirmek mümkündür:

#### **A. Makâsıd-ı Şerîa ve Sosyal Ağlar**

İslam hukuk literatüründe dinî hükümlerin gayesinin, beş temel ilkeyi muhafaza etmeye yönelik olduğu kabul edilir. Zarurî maksatlar diye adlandırılan bu hedefler, din, can, akıl, nesil ve malın korunmasıdır.<sup>13</sup> Sosyal paylaşım siteleri, kullanıcılarına, kullanım şekli ve amacına bağlı olarak dinin belirlemiş olduğu sınırları ihlal etme potansiyeli taşıdığından İslam

<sup>11</sup> <http://techland.time.com/2011/04/11/a-catholic-parish-calls-facebook-the-opposite-of-christian-culture>, 02.10.2013.

<sup>12</sup> <http://www.daruliftaa.com/searchresult?combine=facebook>, 02.10.2013.

<sup>13</sup> Gazzâlî, *el-Müstasfâ*, Medine, II, 482.

bilginlerinin fetvalarında daha çok makâsıd-ı şerîa çerçevesinde ele alınmıştır. Sosyal ağların, küllî esasları gerçekleştirmeye yönelik katkı ve onları önleyen boyutları, meselenin hükmü belirlenirken mihenk noktası olarak kabul edilmiştir.

### 1. Dinin Korunması

Sosyal medyanın bilgi transferindeki hızı, dinin özüne aykırılık teşkil eden zararlı fikir ve propagandaların da kısa sürede geniş kitleler arasında yaygınlaşması sorununu doğurmuştur. İşte bu sebeple bazı İslam bilginleri, alınan tüm önlemlere rağmen dini aşağılayan, Müslümanları tahkir ve tahrik eden içeriklerden sanal ortamı tamamen temizlemenin mümkün olmadığı gerekçesiyle en azından denetiminin Müslümanların kontrolünde olmadığı sosyal paylaşım sitelerine cevaz vermemişlerdir.

Sosyal ağların, yanlış bilgiyi toplumları peşinden sürükleyecek kadar hızlı ve güçlü bir şekilde yayabildiği tehlikesine dikkat çeken bir fetvada “*İlim bir dindir, dininizi kimden aldığınıza bakınız.*”<sup>14</sup> hadisi gerekçe gösterilerek Twitter kullanımı, bilginin kaynağını araştırma şartına bağlanmıştır.<sup>15</sup> Bilginin güvenilirliğini araştırmayı tavsiye eden Hucurat suresinin “*Ey iman edenler! Eğer bir fâsık size haber getirirse onun doğruluğunu araştırın. Yoksa bilmeden bir topluluğa kötülük edersiniz de sonra yaptığınıza pişman olursunuz.*”<sup>16</sup> şeklindeki âyeti de yine bu bağlamda bazı fetvalara dayanak teşkil etmiştir.

Gerçekten de İslam’a aykırı pek çok bidat ve hurafenin, sosyal ağlar aracılığı ile hızla yayıldığı görülmektedir. “*Bu mesajı 13. Ramazan günü, 13 kişiye göndermezsen, 13 gün sonra başına 13 türlü bela gelir*” türünden içeriklerle karşılaşan, bunlara inanan ve bu doğrultuda hareket eden insanların sayısı az değildir. Bu açıdan bakıldığında sosyal ağların dinî bilgi kirliliğine sebep olduğunu söylemek mümkündür.<sup>17</sup>

### 2. Neslin Korunması

Sosyal paylaşım sitelerinin haram olduğu yönündeki fetvaların gerekçesi daha çok bu prensip üzerine bina edilmiştir. Karşı cinsle iletişim kurmaya imkân veren Facebook ve benzeri sitelere *sedd-i zerâi* ilkesi gereği sıcak bakmayan âlimler “*Zinaya yaklaşmayın*”<sup>18</sup> ayetinin, günaha sürükleyecek fiil ve düşünceleri bile yasakladığını referans göstererek bir kadının, mahremi olmayan erkeklerin “sanal çevreleri” arsında yer almasını

<sup>14</sup> Müslim, Mukaddime, 5.

<sup>15</sup> <http://www.alyaum.com/News/art/88705.html>, 02.10.2013.

<sup>16</sup> Hucurat, 49/6.

<sup>17</sup> Sosyal medyada hadislerin paylaşımı ile ilgili bir araştırma için bk. Gül, Recep Emin, Sosyal Medyada Hadis Kullanımı -Facebook ve Twitter Özelinde-, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 30 (2016), s. 163-182.

<sup>18</sup> İsrâ, 17/42.



caiz görmemişlerdir. Bu âlimlere göre, zarurî bir durum söz konusu olmadıkça, ilmî veya dinî bir sebep bulunmadığı sürece kadın ve erkeğin birbiriyle sosyal paylaşım siteleri üzerinden arkadaşlık kurması, mesajlaşması ve sohbet etmesi caiz değildir. Sadece bu maksada hizmet eden arkadaşlık siteleri ise evleviyetle haramdır.<sup>19</sup>

Bazı fetvalarda bir adım daha öteye gidilerek, tebliğ maksadıyla bile olsa bir erkeğin, mahremi olmayan bir kadını arkadaş listesine eklemesine ve onunla iletişim kurmasına cevaz verilmemiştir. Burada karşı cinsler arasındaki sohbetin, dinî konular çerçevesinde olması bu hükmü değiştirmemektedir. Hükme gerekçe olarak ise erkekler için İslam'a çağrılmayı bekleyen çok sayıda erkeğin bulunduğu, aynı durumun kadınlar için de geçerli olduğu, bu sebeple herkesin hemcinsiyeli ile ilgilenmesinin doğru olacağı ifade edilmiştir.<sup>20</sup> Yine bir başka fetvada, Facebook aracılığıyla karşı cinse hediye gönderilmesine izin verilmediği görülmektedir. Bu yolla hediye alan kişiye, onu iade etmesi ve ilgili kişiyle olan arkadaşlığını sonlandırması tavsiye edilmiştir.<sup>21</sup>

Prensipte sosyal medyayı mubah gören Hindistanlı bazı müftüler ise, kadının fotoğrafının profil resmi olarak internette yer almasını doğru bulmamıştır. Zira bu durum, gerçek hayatta kadının fotoğraflarının yabancı bir erkeğin arşivinde bulunmasından farksızdır. Üstelik sanal ortamda fotoğrafın hızlı bir şekilde yayılarak çok sayıda kişiye ulaşması daha kolaydır. Bu sebeple tesettürün emrediliş gayesine ters düştüğü için Müslüman kadınların sosyal paylaşım sitelerinde fotoğraflarını yayınlamaları tasvip edilmemiştir.<sup>22</sup> Benzer gerekçelerle kadının fotoğraf ve sesinin, kendisine ait bir objenin (çantası vb.) resminin sosyal medya kanalıyla mahremi olmayan kişilere teşhir edilmesi, “sosyal fitne” olarak nitelendirilmiş<sup>23</sup> ayrıca kişinin mahremiyetini sanal ortamlarda başkasına ifşa etmesinin dinen uygun olmadığı belirtilmiştir.<sup>24</sup>

Konuya ilişkin ilginç bir fetvada, yeni Müslüman olmuş bir kadının, Müslüman olmadan önceki yaşantısından kalma bazı mahrem fotoğraflarının halen Facebook'taki arkadaşlarının erişimine açık olmasının hükmü

<sup>19</sup> Mehmet Paksu, *İhanetler Cinsel Sorunlar*, Nesil Yayınları, İstanbul, 2010; 02.10.2013; Osman Ünlü, <http://www.huzurpinari.com/arsiv-download/sesli-yayinlar/display/8437-sosyal-medyada-musulman-bir-hanimin-isi-olabilir-mi?ml=1>, 02.10.2013.

<sup>20</sup> <http://islamqa.info/en/169654>, <https://islamqa.info/en/137243> (Muhammed Salih el Münejjid Fetvaları), 02.10.2013.

<sup>21</sup> <http://fatwa.islamweb.net/fatwa/index.php?page=showfatwa&Option=FatwaId&Id=220765>, 02.10.2013.

<sup>22</sup> Aşağıdaki adreste Sünni kanadı temsilen Halim Firagni Mahli, Şii kanadı temsilen Maulana Syed Saif Abbas Naqvi isimli iki din adamının görüşlerine yer verilmiştir. bk. <http://ibnlive.in.com/news/posting-pictures-on-facebook-twitter-unislamic-clerics/413394-3.html>, 02.10.2013.

<sup>23</sup> bk. <https://www.fetvameclisi.com/fetva-310-hanimlerin-sosyal-medyada-fotograf-paylasma-olcusu-ne-olmalidir-69393.html>; <https://www.youtube.com/watch?v=k5UXI3FZ5A0>, 01.01.2016.

<sup>24</sup> Akbaş, Bahattin, “Sanal Ortam ve Mahremiyet”, *Diyanet Aylık Dergi*, 287, (2014), s. 49-51.

sorulmuştur. Bu durumda bahsi geçen kadın, arkadaşlarından bu fotoğrafları imha etmelerini mi istemelidir, yoksa daha fazla dikkat çekmemek için sükût mu etmelidir? İmha talebinde bulunduğu takdirde bu kişilerin kendisinin fotoğrafını göreceği olması yeni bir mesuliyet doğuracak mıdır? Kendisinin talebine olumlu cevap vermeyip kötü niyetlerle fotoğrafları yaygınlaştırmaya çalışanlar karşısında nasıl bir tutum sergilenmelidir? Bu soruların cevap bulunduğu fetvada, önceki davranışlarından dolayı tövbe etmenin yeterli olacağı, imkân varsa fotoğrafların kaldırılmasının talep edilmesinin, ancak öngörüldüğü gibi daha kötü bir hal ile neticelenecekse sessiz kalınmasının uygun olacağı hükümleri yer almıştır.<sup>25</sup>

Kadın-erkek ilişkisinin tabiatında bulunan fitne tehlikesi, İslam bilginlerinin sosyal ağlara yaklaşımında kaygı duydukları en önemli husus olmuştur. Burada bir bakıma Facebook veya diğer sosyal ağların kullandığı “beğenmek”, “dürtmek”, “takipçisi olmak” gibi teknik tabirler de bu endişeleri artırmıştır.

Bazı fetvalarda, sosyal ağların aile kurumuna zarar verdiği tezini savunan istatistiki verilere atıfta bulunulduğu görülmektedir. Örneğin, Ezher Üniversitesi’ne ait bir fetvada, Mısır’da faaliyet gösteren *Sosyal ve Kriminal Araştırma Merkezinin* hazırlanmış olduğu, boşanma vakılarından beşte birinin, eşlerin birbirini internet üzerinden aldatması neticesinde gerçekleştiğini ve bunu da sosyal ağların tetiklediğini ortaya koyan bir rapor referans gösterilerek Facebook’a girmenin haram olduğu ifade edilmiştir. Araştırmaya göre evli çiftlerin geçmişte başkalarıyla yaşamış olduğu duygusal ilişkiler, sosyal ağlar ile adeta hortlamakta ve bu durum, aileleri hızla parçalanmaya sürüklemektedir.<sup>26</sup>

Burada üzerinde durulması gereken bir husus da şudur: Çocuklarını zararlı alışkanlıklar ve kötü çevreden korumak için gayret sarf eden ebeveynler, aynı ihtimamı çocuğun sanal çevresi için göstermemektedir. Oysa sanal dünya, çocuğun terbiyesinde ve gelişmesinde etkili bir rol oynamaktadır. Nitekim bu gerçeği fark eden bazı ülkelerde çocukları sanal çevrenin kötü alışkanlıkları olan kumar, oyun vb. sitelere karşı korumak adına hukuki tedbirlere müracaat edilmektedir.

<sup>25</sup> <http://islamqa.info/en/198143>, (Muhammed Salih el Münejjid Fetvaları), 02.10.2013.

<sup>26</sup> <https://www.paldf.net/forum/showthread.php?t=564827>,

<http://www.islamopediaonline.org/fatwa/al-azhar-fatwa-committee-egypt-bans-facebook>, 02.10.2013.

### 3. *Aklın ve Canın Korunması*

İslam, insanın vücut sağlığına zarar verecek şeyleri yasakladığı gibi, mükellef olmanın temel şartı olarak takdim ettiği aklın muhafazası için de bir dizi tedbirin alınmasını öngörmüştür.

Yukarıda belirtildiği üzere uzmanlar, doğru ve bilinçli bir şekilde kullanılmayan sosyal ağ sitelerinin, insanın beden ve akıl sağlığını tehdit eder bir hal aldığına dikkat çekmektedir. Sosyal ağ kullanıcılarının paylaştığı resim ve yorumların başkaları tarafından beğenilme sayısı, iftihar vesilesi olarak görüldüğünden, sosyal medyada paylaşılan bir iletiyi beğenenlerin çokluğu, başarının; azlığı ise başarısızlığın ölçütü haline gelmiştir. Bu algının bir neticesi olarak takdir bekleme amacıyla bir şeyler paylaşan kimseler için ilgi görememe endişesi, kişisel bozukluk ve depresif eğilimlere sebebiyet vermiş, diğer taraftan aşırı popülerlik kibire/egoizme kapı aralamıştır ki, her iki durum da dinen tasvip edilmemektedir.

Sosyal ağlar aracılığı ile tuzağa düşürülüp çeşitli istismar suçlarına maruz kalan, dolandırılan ve canına kastedilen insanların sayısının günden güne artması ise işin bir başka boyutudur.

### 4. *Malın Korunması*

Helal ve meşru yoldan kazanılmış mallar, dinin korunması altındadır. Bu özellikteki malın muhafazasını sağlamaya yönelik öngörülen tedbirlerden biri de israfın haram kılınmış olmasıdır.<sup>27</sup> *Akarsuyun kenarında abdest alırken bile suyu israf etmeme*<sup>28</sup> prensibiyle özetlenebilecek olan İslam'ın israf anlayışı,<sup>29</sup> çevre ve ahlak ilişkisine dair pek çok çalışmaya konu olmuştur.

Modern zamanın en geniş çevresi haline gelen sosyal ağ sektörü, insanoğlunu vakit, işgücü ve emek başta olmak üzere çok boyutlu bir israf bataklığına sürüklemiştir. Bir çok faydayı beraberinde getirse de sosyalleşme sitelerinin ülke ekonomilerini uğrattığı zararlar, araştırma şirketlerinin raporlarıyla da tescil edilmiştir.

Vakit israfının, sosyal ağ sitelerinde hangi boyutlara ulaştığını kavramamıza yardımcı olacak şu istatistik oldukça çarpıcıdır:

2014 yılı verilerine göre, en büyük sosyal ağ ve video sitelerinden birisi olan **Youtube**, yalnızca 1 ay boyunca, 1 milyar kişi tarafından ziyaretçi akınına uğramıştır. Sadece bu site üzerinden izlenen videolara her ay 6 milyar saat harcanmaktadır.<sup>30</sup>

<sup>27</sup> Serahsî, *el-Mebsût*, XXX, 266.

<sup>28</sup> İbn Mâce, Tahâret, 48.

<sup>29</sup> Mâverdi, *el-Hâvi'l-kebir*, I, 133.

<sup>30</sup> <http://expandedramblings.com/index.php/youtube-statistics/#.UxSALYVaeSo>, 01.03.2014.

Başka bir araştırma, dünyanın en büyük arama motoru Google'ın özel günlerde kullanıcılarına sunmuş olduğu *Doodle*<sup>31</sup> uygulaması ile ilgilidir. Araştırma sonuçlarına göre Google'ın meşhur bir bilgisayar oyununu ana sayfasından kullanıcıların erişimine sunması, internete girenlerin normalden 36 saniye daha fazla burada kalmasını sağlamıştır. İlgili tarihte siteyi ziyaret eden 504 milyon kişi, sadece bu oyun sebebiyle toplamda 5 milyon mesai saatini ekstradan harcamış, bu ufak kaçamağın dünya çapındaki şirketlere ekonomik zararı ise 120 milyon dolar olarak belirlenmiştir.<sup>32</sup>

Bu gibi nedenlerle bazı firmalar, personelinin dikkatini dağıttığı ve önemli ölçüde işgücü kaybına yol açtığı için işyerinde sosyal ağlara erişimi yasaklama yolunu seçmektedir. Bu hususla ilgili olarak İslam âlimleri de, işverenin rızası olmadıkça işyerinden sosyal ağlara girmenin uygun olmayacağını belirtmiştir.

Her dakika ne yediğini, ne içtiğini, hangi kıyafeti giydiğini, nereleri gezdiğini sosyal ağlar aracılığıyla paylaşan insan, bu sitelerin *veri depolama merkezlerinde* bir yer işgal ettiğini göz ardı etmektedir. Firmalar bu kişilerin sürekli artan ihtiyaçlarına cevap verebilmek için depolama kapasitelerinde artırma gitmekte, onlar artırdıkça da insanlar daha fazla şey paylaşmaktadır. Araştırmalar, sosyal medyanın internet veri pastasındaki payının oldukça yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. 2011 yılı itibarıyla dijital âlemin büyüklüğünün, kişi başına yaklaşık 45 GB'lık veri düşecek boyuta ulaştığı hesaplanmıştır.<sup>33</sup> Bu kadar büyük miktarlara ulaşan verilerin muhafazası ise ekstra güvenlik tedbirleri, ekstra emek ve enerji gerektirmektedir. Nitekim veri merkezlerinde, diğer iş yerlerine göre 100 kat daha fazla enerji sarfiyatı olduğu belirtilmektedir. Ayrıca bu boyutlarda gerçekleşen israfın sonuçlarının, sadece sanal çevre ile sınırlı kalması düşünülemez. Bugün üretilen elektriğin %5'inin interneti çalıştırmak için kullanıldığı göz önünde bulundurulursa bu durum daha iyi anlaşılacaktır.

## **B. Maslahat ve Sosyal Ağlar**

Fıkıh bilginleri, insanlara bir fayda sağlayan veya onlardan bir zararı gideren durumlarda maslahat prensibini işleterek hüküm verebilmek için şu şartlardan söz etmişlerdir:

- a. Maslahat, belirli bir şer'î delil tarafından geçersiz sayılmış olmamalıdır.
- b. Maslahat, akla uygun ve zorluğu gidermeye yönelik olmalıdır.

<sup>31</sup> Google'ın bazı günlerde, o günlerin anlam ve önemine binaen logosunda yaptığı tasarım değişikliği.

<sup>32</sup> Antoniou, Angeliki, "Towards a methodological framework for the cognitive-behavioural evaluation of educational e-games" *International Journal of Learning Technology*, VI/3 (2011), s. 263-287.

<sup>33</sup> <http://www.btdunyasi.net/haber/bilgi-kirliligi-interneti-de-pisletiyor-5493>, 02.10.2013.

c. Maslahatın varlığından emin olunmalıdır. Fayda ve zarar mukayesesi yapılmaksızın “bu hükmün konması faydalı olur” diye hüküm vermek doğru olmaz.<sup>34</sup>

Bu açıdan bakıldığında sosyal ağların bilgiye ulaşmada, insanlarla iletişim kurmada ve muamelata dair bazı işlemlerde yadsınamayacak bir kolaylığı hayatımıza taşıdığı gerçektir. Nitekim bu network sayesinde, öğrencisi olmasanız bile bir üniversitenin derslerini takip etmek, konunun uzmanı bilginlere sorular yöneltebilmek, onlarla istişare edebilmek veya bir ders halkasına dâhil olabilmek mümkün hale gelmiştir. Yine bu teknoloji, sıralı rahîm bağlamında değerlendirilebilecek şekilde insanların uzak yerlerde yaşayan aile bireyi, akraba ve dostlarıyla sohbet edebilmesini de mümkün kılmıştır. Ayrıca ticari işlemler, sanal çevreler üzerinden kolaylıkla gerçekleştirilmektedir. Bütün bu işlemleri, şer’î ölçülerin dışına çıkmadığı takdirde meşru kabul etmek gerekir.

Burada dikkat edilmesi gereken şey, sosyal ağların iyi veya kötü işlere aracı kılınabilir olmasıdır. Dolayısıyla kullanım amacına ve şekline göre meşruluk kazanması veya kaybetmesi söz konusudur.

### C. Sosyal Ağ Kullanımında Şer’î Ölçü

İbâha-i asliye prensibi gereği yasaklığına hükmedilemeyecek olan sosyal ağların meşruiyeti, kullanım şekli ve amacına göre fayda ve zararlar ihtiva edebilmesi nedeniyle, şer’î ölçülere uygun olmasıyla doğru orantılıdır.

Birkaç örnek verecek olursak, yukarıda sosyal ağlar üzerinden bazı ticari muameleleri gerçekleştirmenin mümkün olduğundan bahsedilmişti. İslam ticaret hukukuna göre alışveriş esnasında müşteri ve satıcının birbirini aldatması, akdi bozan unsurlar arasında değerlendirilmiştir.<sup>35</sup> Nitekim pek çok ayet ve hadiste, bu konuya temas edilmiştir.<sup>36</sup> Bu açıdan bakıldığında bazı sosyal ağ şirketlerinin tıklama prensibine dayalı reklam politikaları ile kullanıcıları, hile ve aldatmaya sevk ettiğini söylemek mümkündür. Şöyle ki, tıklanma sayısı ile orantılı bir komisyon vadeden bu sistemde reklamın yayımlandığı sayfanın sahibi, o reklama daha fazla kişinin tıklaması için her türlü yolu denemektedir. Takipçilerine ve sayfasını ziyaret edenlere sürekli olarak ilgili reklamın linkini yollamakta veya sayfasını, kaçınılmaz olarak o bağlantıyı tıklamalarını gerektirecek bir şekilde tasarlamaktadır. Bunun sonucunda ziyaretçiler, ilgilenmedikleri halde reklama tıklamak zorunda

<sup>34</sup> Zekiyyüddin Şa’ban, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, ter. İbrahim Kâfi Dönmez, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2005, s. 171-172.

<sup>35</sup> Serahsî, *el-Mebsût*, XIII, 18; Hayrettin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, İz Yayıncılık, İstanbul 2003, II, 142.

<sup>36</sup> “Ölçü ve tartıda hile yapanların vay haline” Mutaffifin, 83/1-4; “Bizi aldatan bizden değildir.” Müslim, İman, 164.

kalmakta, bu da reklamı yayınlayanın haksız komisyon kazanmasına sebep olmaktadır.

Ayrıca filtreleme tekniğiyle çalışan bu reklamların, içeriği konusunda da sıkıntılar mevcuttur. Şöyle ki reklamı kendi sosyal ağında yayınlayan kişi, sözleşme gereği kendisine aracı olan kuruluş tarafından önerilen tüm reklamları yayınlamak zorunda kalmaktadır. Bu durumda İslam'ın tecviz etmediği bir takım ürünlerin (örn: alkol ürünleri), ya da İslam itikadına aykırı bazı fikir ve ideolojilerin (örn: kilise reklamları) veya müstehcen içeriklerin tanıtımı istenmeden yapılmış olmaktadır.

Sosyal ağ kullanımıyla ilgili bir başka ölçü, arkadaşlık taleplerinin, ihtiyaç halinde makul bir sebebe binaen ve karşıdaki kişiyi rahatsız etmeyecek oranla sınırlı tutulmasıdır. Aksi takdirde her seferinde sildiğimiz ve almak istemediğimizi belirttiğimiz halde ısrarla posta kutumuza gelen iletiler, yok saymamıza veya görmezden gelmemize rağmen karşımıza çıkan arkadaşlık talepleri, “*Ey iman edenler! Kendi evinizden başka evlere, geldiğinizi fark ettirip (izin alıp) ev halkına selâm vermedikçe girmeyin.*”<sup>37</sup> âyeti ve “*Sizden biriniz (başkasının evine girmek isterken) üç defa izin istesin, kendisine izin verilmezse geri dönsün.*”<sup>38</sup> hadisinin hedeflediği mahremiyeti açıkça ihlal etmektedir. Bugün internet üzerinden gönderilen her 100 e-postadan 76'sının spam (istenmeyen e-posta)<sup>39</sup> olduğu göz önünde bulundurulursa, bu ihlalin boyutu daha iyi anlaşılacaktır.

Araştırmalarda sosyal ağların gereksiz iletiler, sohbetler ve diyaloglar sebebiyle kişinin zihnini sürekli meşgul ettiği, hafıza kirliliğine yol açtığı ve unutkanlığa sebep olduğu üzerinde de durulmaktadır. İslam tarihinde de, hafızasının zayıflığından şikâyet eden *İmam Şafî'*ye, hocasının günahları terk etmeyi tavsiye ettiği bilinmektedir. Yine *Şafî'*ye göre faydalı şeylerle uğraşmayan kişiler, batıl ve boş şeylerin istilasına maruz kalır. *Kişinin ilgisi olmayan şeyleri terk etmesini, İslam'ının güzelliği*<sup>40</sup> olarak belirleyen hadis, bu hususta takip edilecek ölçüyü belirlemelidir.

### Sonuç

Gerçek yaşamdaki hemen her türlü eylemin vuku bulmasına imkân tanıyan sosyal ağların, hem bu açıdan hem de kendilerine has bazı özellikleri sebebiyle İslam Hukuku açısından değerlendirilmeye tabi tutulması bir zorunluluk arz etmektedir. Bugün itibariyle sosyal paylaşım sitelerinin bilinçli kullanılmadığı takdirde çeşitli zararlara yol açacağına ilişkin kayda değer bir

<sup>37</sup> Nur, 24/27.

<sup>38</sup> Buhârî, İsti'zân, 13.

<sup>39</sup> <http://www.websense.com/assets/webinars/2013-Threat-Report/TR-2013-Threat-Report/index.htm>, 02.10.2013.

<sup>40</sup> Tirmizî, Zühd, 11.

literatürün varlığından söz edilebilir. Konuya kayıtsız kalamayan İslam bilginleri de, kendilerine yöneltilen sorular çerçevesinde sosyal ağların emek ve zaman israfına yol açması; zihinleri gereksiz yere meşgul etmesi; dikkat eksikliği, kibir, narsisizm gibi ruh ve beden sağlığını tehdit eden rahatsızlıkları tetiklemesi; mahremiyet kurallarını ihlal etmesi; teccüs, gıybet, yalan, hakaret ve aldatma gibi fiillerin kolaylıkla işlenebilmesine fırsat vermesi gibi negatif yönlerini tasvip etmeyen açıklamalarda bulunmuştur. Bununla birlikte sosyal ağlar üzerinden gerçekleştirilen, şeriatın onaylamadığı bazı fiiller sebebiyle sedd-i zerâi' prensibini gerekçe göstererek sanal dünyanın bütünüyle haram olduğuna hükmeden az sayıdaki fetvanın, pratik hayatta karşılık bulmadığını belirtmek yerinde olacaktır. Özetle şer'î ölçülere riayet edilmesi halinde sosyal medya kullanımını, aslî ibâha ve maslahat prensipleri çerçevesinde ele almak daha uygun düşecektir. Bu doğrultuda sosyal ağlar üzerinden gerçekleştirilen muamelelerin, İslam hukuk kültürü açısından ayrı ayrı ele alınarak değerlendirilmesi ve fayda-zarar muhasebesi yapılarak tecvizine yahut yasak oluşlarına hükmedilmesi izlenmesi gereken yol olmalıdır.

Son olarak günümüz insanının kimi zaman internet teknolojisinin sunmuş olduğu birçok yeniliği, meşruiyet sorgulaması yapmadan hızla kabullendiği de bir vakıadır. Bu çerçevede sosyal ağları, mer'î ve şer'î hukuk kurallarına uygun bir biçimde kullanabilme adına eğitim müfredatlarına "medya okuryazarlığı", "iletişim ve internet etiği", "sosyal medya ahlakı" gibi bazı derslerin ilave edilmesi ayrıca İslam hukuku açısından internet ve sosyal medya hukukuna ilişkin nitelikli araştırmaların yapılması bir öneri olarak sunulabilir.

#### KAYNAKÇA

- Aktar, Erzan, *Sosyal Medya'nın Toplumsal Eylemlerdeki Rolü: Tahran ve Tahrir Olaylarının Süreç Analizleri*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, 2016.
- Antoniou, Angeliki, "Towards a methodological framework for the cognitive-behavioural evaluation of educational e-games." *International Journal of Learning Technology*, 6/3, 2011.
- Atamer, Yeşim M, *İnternet ve Hukuk*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Ocak, 2004.
- Babacan, Mehmet Emin - Haşlak, İrfan, "Sosyal Medya ve Arap Baharı", *Akademik İncelemeler Dergisi*, VI/2 (2011), s. 63-91.
- Boyd, D. M., Ellison, N. B, "Social network sites: Definition, history, and scholarship", *Journal of Computer-Mediated Communication*, Volume 13, Issue 1, 2007.

- Ercüment Büyükkşener, “Türkiye’de Sosyal Ağların Yeri ve Sosyal Medyaya Bakış”, *Türkiye’de İnternet Konferansı Bildirileri*, İstanbul 2009, s. 19-23.
- Des Jardins, Joseph, *Çevre Etiği – Çevre Felsefesine Giriş*, çev. Ruşen Keleş, İmge Kitabevi, Ankara, 2006.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid Hucetülislam Muhammed b. Muhammed (505/1111), *el-Müstasfâ min ilmi’l-usûl*, thk. Hamza b. Züheyr Hâfız, Medîne 1413/1993.
- Gül, Recep Emin, *Sosyal Medyada Hadis Kullanımı -Facebook ve Twitter Özelinde- Yüzyüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 30 (2016), s. 163-182.
- Gerbaudo, Paolo, “Populism 2.0”, *Social Media, Politics and the State*, Routledge, New York 2015, s. 67-87.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî (ö. 273/887), *Sünen*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Dâru İhyai’l-Kütübi’l-Arabî, 1954.
- İnam, Ahmet, “Çevrelenmiş Bir Çevrede İnsan Olma Savaşı”, *Teori*, Mart, 1993, s. 42-47.
- Jenggöt Mbah, *Kumpulan Tanya Jawab Keagamaan*, Pustaka Ilmu Sunni Salafiyah, Yogyakarta 2015.
- Karaman, Hayrettin, *Mukayeseli İslam Hukuku*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2003.
- Kıranşal, Abdülaziz, *Gençler İçin Sosyal Medya İlmihali*, MGV Yayınları, Ankara 2015.
- Korkmaz, Ali, “Arap Baharı Sürecinde İnternet ve Sosyal Medyanın Rolü”, *International Symposium on Language and Communication: Research Trends and Challenges*.
- Kuşay, Yeliz, *Sosyal Medya Ortamı Olarak Facebook’un Çekiciliği ve Ergenlerde Bağımlılık Düzeyi*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2013.
- Mâverîdî, Ebû’l-Hasan Habîb el-Basrî (450/1058), *el-Hâvi’l-kebîr*, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 1994.
- Merkezü Nûn li’t-te’lif ve’t-tercüme, *Fıkhu’t-tevâsuli’l-ictimâî*, al-Maaref Islamic Cultural Association, Beyrut 2014.
- Openshaw, Jennifer, *The Socially Savvy Advisor + Website: Compliant Social Media for the Financial Industry*, United States of America, 2015.
- Özdemir, İbrahim; Yükselmiş, Münir, *Çevre Sorunları ve İslam*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1995.



- Paksu, Mehmet, *İhanetler Cinsel Sorunlar (Mahremiyet Okulu 3)*, Nesil Yayınları, İstanbul, 2010.
- Poell, Thomas, “Social Media Activism and State Censorship”, *Social Media, Politics and the State*, Routledge, New York 2015, s.189-206.
- Rosen, Larry, “Poke Me: How Social Networks Can Both Help and Harm Our Kids”, *119th Annual Convention of the American Psychological Association*, Washington, 2011.
- Serahsî, Ebu Bekir Muhammed b. Ebû Sehl (483/1090), *el-Mebsût*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1989.
- Smith, Peter; “Cyberbullying: its nature and impact in secondary school pupils”, *The Journal Of Child Psychology And Psychiatry*, 49:4 (2008).
- Şa'ban Zekiyyüddîn, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, Ter. Prof. Dr. İbrahim Kâfi Dönmez, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2005.
- Trottier, Daniel, Christian Fuchs (ed), *Social Media, Politics and the State Protests, Revolutions, Riots, Crime and Policing in the Age of Facebook, Twitter and Youtube*, Routledge, New York 2015.
- Websence Security Labs, *2013 Tehdit Raporu*, 2013.
- <http://expandedramblings.com/index.php/youtube-statistics/#.UxSALYVaeSo>, 01.03.2014.
- <http://www.alyaum.com/News/art/88705.html>, 02.10.2013.
- <http://islamqa.info/en/198143>, <http://islamqa.info/en/169654>, <http://islamqa.info/en/169654>, <https://islamqa.info/en/165186>, (Muhammed Salih el Münejjid Fetvaları), 02.10.2013.
- <http://fatwa.islamweb.net/fatwa/index.php?page=showfatwa&Option=FatwaId&Id=220765>, 02.10.2013.
- <http://www.daruliftaa.com/searchresult?combine=facebook>, 02.10.2013.